PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 30 / KIVONATOS JEGYZET

A helyzetnek története és jelentése van

Kulturális, társas és kontextuális pszichológia

Nagy kérdés: Mennyiben változik a gondolkodás, az énkép és a viselkedés jelentése a kulturális környezettel együtt?

Történeti hely és alapkérdés

A kulturális megközelítés megkérdőjelezi, hogy egy szűk társadalmi csoportban mért pszichológiai működés automatikusan minden emberre érvényes. A kulturális antropológia, a fejlődéslélektan és a szociálpszichológia kapcsolódik össze benne. Nem tagadja a közös biológiai alapokat: azt vizsgálja, hogyan szerveződnek a működések nyelvi, társas és intézményi közegben.

Vigotszkij mint történeti előzmény

Lev Vigotszkij kulturális-történeti megközelítése szerint a magasabb pszichikus működések kialakulásában a társas tevékenység, a nyelv és más kulturális eszközök közvetítő szerepet töltenek be. Az **internalizáció** során a társas működés belsővé alakul, nem egyszerűen változatlanul „bemásolódik”. A később kiadott *Mind in Society* (1978) korábbi munkák szerkesztett gyűjteménye.

Saját példa: a gyerek először egy felnőtt segítségével, hangosan mondva követi a feladat lépéseit; később belső beszéddel szervezheti a cselekvést. A kulturális eszköz így a gondolkodás módját is alakíthatja.

Richard Shweder: kultúra és psziché együtt alakul

Shweder a személyt és a jelentésekkel teli világát kölcsönösen összefüggőnek tekinti. A kultúra nem pusztán kívülről ható változó: a szokások, intézmények és értelmezések részei annak, hogyan éljük át önmagunkat és másokat (1991).

Kulturális modell: közösen hozzáférhető elképzelés arról, mi természetes, kívánatos vagy helyénvaló. Nem minden csoporttag követi egyformán. Például egy munkahelyen a kérdezés a hozzáértés jele lehet, máshol bizonytalanságnak értelmezhetik. Ugyanaz a cselekvés eltérő jelentést kaphat.

Két rokon kutatási hangsúly

A **kultúrközi összehasonlítás** gyakran ugyanazokat a változókat vizsgálja több közegben. A **kulturális pszichológia** azt is kérdezi, ugyanazt jelenti-e ott az adott fogalom vagy feladat. A két irány átfedhet; a különbség nem merev intézményi határ.

PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 30 / KIVONATOS JEGYZET

Az „én” nem mindenhol ugyanaz

Fogalmak, módszerek és korlátok

Markus és Kitayama: független és kölcsönösen függő én

Hazel Markus és Shinobu Kitayama (1991) két elméleti hangsúlyt különít el. A **független énértelmezésben** az egyedi tulajdonságok, preferenciák és saját célok kerülnek előtérbe. A **kölcsönösen függő énértelmezésben** a kapcsolatok, szerepek és másokhoz való igazodás hangsúlyosabb. Ez hatással lehet arra, mi motivál, mire figyelünk, és hogyan értelmezzük az érzelmeket.

Nem két kizárólagos embertípusról van szó. Ugyanaz az ember különböző helyzetekben eltérő hangsúlyokat követhet. A függetlenség nem önzés, a kölcsönös függés nem önállótlanság. Az ország vagy származás önmagában nem mondja meg valakinek az énképét.

Individualizmus és kollektivizmus

Az **individualista** értékhangsúly a személyes választásnak és autonóm céloknak, a **kollektivista** a csoporthoz tartozásnak és kötelezettségeknek tulajdonít nagyobb súlyt. Ezek társadalmi és egyéni szinten is vizsgálhatók, de a szinteket nem szabad összecserélni. Egy ország átlaga nem egy lakos személyiségprofilja. A kultúrán belüli különbségek és az adott helyzet is számítanak.

Kutatási példa: melyik tollat választod?

Kim és Markus (1999) egyik vizsgálatában kelet-ázsiai és európai amerikai résztvevők különböző színű tollak közül választhattak. A készletben volt gyakori és ritkább szín. **Mérés:** az egyedi vagy a többségi szín választása. Az európai amerikai résztvevők gyakrabban választották az egyediséget képviselő tollat; a kelet-ázsiai csoport inkább a többségi változatot.

Az eredményt a szerzők az egyediség és az illeszkedés eltérő kulturális értékével kapcsolták össze. A választás nem veleszületett nemzeti tulajdonság bizonyítéka. Egy laboratóriumi vagy rövid választási helyzetből nem következik minden élethelyzetre érvényes preferencia.

Saját hétköznapi példa

Egy csoportmunkában az egyik hallgató nyilvánosan mond ellent, hogy javítsa az eredményt; a másik négyszemközt jelez, hogy óvja a kapcsolatot. Mindkettő együttműködőnek tekintheti magát. A félreértéshez nem feltétlenül rosszindulat kell: eltérhet, mi számít megfelelő együttműködésnek.

PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 30 / KIVONATOS JEGYZET

Kire érvényes egy pszichológiai állítás?

Fogalmak, módszerek és korlátok

Módszerek, kritikák és mai hatás

Módszerek: kultúrközi kísérlet, kérdőív, interjú, terepmunka és megfigyelés. A fordítás önmagában nem biztosít azonos jelentést. Vizsgálni kell a mérési összehasonlíthatóságot, a válaszadási szokásokat és a minták társadalmi összetételét. Országkülönbség mögött gazdasági helyzet, oktatás vagy intézményi eltérés is állhat.

Henrich, Heine és Norenzayan (2010) a WEIRD minták túlsúlyára figyelmeztetett: nyugati, iskolázott, iparosodott, gazdag és demokratikus társadalmak résztvevőiből gyakran az egész emberiségre következtetnek. A kritika többféle mintát és az általánosíthatóság tényleges vizsgálatát sürgeti. Nem azt állítja, hogy minden korábbi eredmény hamis.

Négy tengely és tévesztések

Általános: figyelem, emlékezet, értelmezés. **Személyiség:** énkép és értékek. **Fejlődés:** nyelv és szocializáció. **Társas:** normák, szerepek, intézmények. Kapcsolódás: Vigotszkij, 25. motiváció, 28. személy-környezet viszony, 32. módszertani önkorrekció. **Ne keverd össze!** Kultúra ≠ állampolgárság; csoportátlag ≠ egyéni tulajdonság; megértés ≠ minden gyakorlat erkölcsi helyeslése.

Vizsgán 30 másodpercben

A kulturális pszichológia a személyt a jelentésekkel teli társas közegében vizsgálja. Vigotszkij a kulturális közvetítést, Shweder a psziché és kultúra kölcsönösségét, Markus és Kitayama az énértelmezések eltérő hangsúlyait emeli ki. A kultúrközi eltérések vizsgálatakor ellenőrizni kell a mérés jelentését és a minták összehasonlíthatóságát. A kulturális magyarázat nem jogosít egyének sztereotip besorolására.

Szakirodalom

Henrich, J., Heine, S. J., & Norenzayan, A. (2010). The weirdest people in the world? *Behavioral and Brain Sciences, 33*(2-3), 61-83. https://doi.org/10.1017/S0140525X0999152X

Kim, H., & Markus, H. R. (1999). Deviance or uniqueness, harmony or conformity? A cultural analysis. *Journal of Personality and Social Psychology, 77*(4), 785-800. https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.4.785

Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review, 98*(2), 224-253. https://doi.org/10.1037/0033-295X.98.2.224

Shweder, R. A. (1991). *Thinking through cultures: Expeditions in cultural psychology.* Harvard University Press. https://books.google.com/books?id=oggPAQAAMAAJ

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, Eds.). Harvard University Press. https://books.google.com/books?id=RxjjUefze_oC